

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ПІВОВАРОВ Василь Миколайович

УДК 833.3/09/

М.СУМЦОВ ЯК ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ІО.01.03. - Українська література

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ - 1992

Робота виконана у відділі *літературознавства*
 Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України

Науковий керівник: доктор філологічних наук
 О.В.Мішанич

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук,
 професор П.М.Федченко

кандидат філологічних наук,
 доцент М.П.Корпанюк

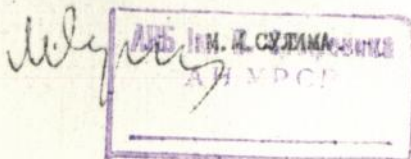
Ведуча організація: Тернопільський державний
 педагогічний інститут ім. Я.О.Галана

Захист відбудеться " _____ " листопада 1992р. о _____ год.
 на засіданні спеціалізованої ради Д 016.35.01 по захисту дис-
 сертацій на здобуття вченого ступеня доктора філологічних наук
 при Інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України за адре-
 сою: 252001, Київ-1, вул. Грушевського, 4, III-й поверх.

Із дисертацією можна буде ознайомитися в бібліотеці
 Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України.

Автореферат розісланий "26" жовтня 1992р.

Учений секретар спеціа-
 лізованої ради, кандидат
 філологічних наук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Проблема відродження української національної культури – найголовніша у сучасному літературознавстві. Духовне оновлення суспільства викликало вибух національної самосвідомості, поширений інтерес до історії народу, його літературних пам'яток. Настала гостра суспільна потреба у науковому осмисленні джерел української національної культури, у виявленні тих складних історичних духовних процесів, що зумовили появу української літератури, її національну своєрідність.

Виникла необхідність у створенні узагальнених, фундаментальних робіт про нашу культуру, починаючи з часів Київської Русі й до наших днів. У цій ситуації закономірно зростає увага літературознавців до спадщини великих вітчизняних учених, котрі першими досліджували становлення української літератури.

Серед них важливе місце належить академіку Миколі Федоровичу СУМЦОВУ /1854–1922/, представнику харківської історико-філологічної школи, видатному фольклористу, історичу української та російської літератури, громадському й культурному діячеві.

Мета дослідження – осмислення наукового вкладу М.Сумцова в розробку проблем вивчення давньої української літератури, пізнання закономірностей розвитку української культури XVI–XVIII ст. Головна увага зосереджена на аналізі монографічних робіт М.Сумцова про видатних діячів духовної культури XVII ст. – Лазаря Барановича, Ісаникія Галатовського, Інокентія Пізеля, Григорія Сковороду. Дисертант прагнув показати новизну досліджень ученого в їх сукупності, з'ясувати їх роль у вивченні давньої української літератури.

Методологічною основою дисертації є загальнотесетичні принципи соціального пізнання. Аналізуючи роботи М.Сумцова, що стосуються питань розвитку давньої української літератури, дисертант використав конкретно-історичний та історико-типологічний методи дослідження.

Наукова новизна. Уперше в українському літературознавстві зроблена спроба систематизувати дослідження М.Сумцова з історії давньої української літератури. Поряд із цим вирішується низка проблем, пов'язаних із жанрово-стилістичною своєрідністю літератури XVII ст. У дисертації розкривається зміст поняття "охо-

ластична література", простежується взаємозв'язок літератури з фольклором, народними традиціями, явищами віруваннями, з'ясовується метод наукових досліджень М.Сумцова.

Теоретичне та практичне значення. Дослідження розкриває діпазон наукових інтересів М.Сумцова, а також розширює уявлення про художню культуру України XVI-XVIII ст. Аналіз та оцінка літературних джерел, використаних М.Сумцовим, відкривають нові сторони в духовному житті людини того часу, допомагають глибше зрозуміти її психологію, побут і звичаї.

Результати дослідження можуть бути використані при написанні історії української літератури, розробці курсів з історії давньої літератури, а також при виданні монографій про видатних вітчизняних учених минулого.

Апробація роботи. Дисертація обговорювалася на засіданні відділу давньої української літератури Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка АН України. Окремі її положення й висновки були викладені у виступах і доповідях на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Харківського державного інституту культури /1986, 1990-1992 рр./, молодих учених і спеціалістів Інституту історії, філології та філософії Сибірського відділення АН Росії /1987/, Третіх і П'ятих Сковородинських читаннях /Переяслав-Хмельницький, 1987, 1991/, конференції "Актуальні питання теорії й історії літератури" /Київ, 1987/.

Структура дисертації визначається метою, завданнями і логікою дослідження, а також зумовлена особливостями його предмета. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується доцільність вибору теми, її актуальність. Визначається методи і принципи аналізу, основні цілі й спрямованість дисертації. Коротко розглядається історія питання, дається оцінка попередніх досліджень творчості Лазаря Барановича, Іоанкія Гаятовського, Інокентія Пізеля. Висвітлюються загальнокультурні та соціально-політичні пропеси, в яких відбувалось становлення М.Сумцова як ученого, дослідника давньої української літератури, формувався його науковий метод. Особливо наголошується, що учений був скрупульозним текстологом і авторя-

тетним українським джерелознавцем, який поставив на наукову основу вивчення давньої української літератури, творчості письменників XVI-XVII ст.

Спираючись на класичні роботи М.Сумцова із циклу "К истории южнорусской литературы XVII ст." - "Лазарь Баранович" /1885/, "Иоанникий Галатовский" /1884/, "Иннокентий Гизель" /1884/, - аналізуючи наукові підходи та основні принципи дослідження у працях ученого, автор намагається довести, що метод М.Сумцова сягає міфологічної школи, яка вперше застосовувала порівняльно-історичний підхід у дослідженні давньої літератури та пам'яток народної творчості. Використовуючи цей метод, спираючись також на досвід культурно-історичної школи, М.Сумцов шукав свій шлях вивчення літературних пам'яток. У цьому напрямку його роботи по суті підготували основу історичного джерелознавства.

Так само як і О.Васеловський, М.Сумцов бачив головну задачу історика літератури у вивченні її народних основ. Він вважав, що дослідник повинен добре знати народне життя та визначальні особливості літературного розвитку нації. Своєю науковою діяльністю вчений сприяв розвитку принципів історизму, які використовував у вивченні давньої літератури.

Культурно-історичний метод дав можливість М.Сумцову відтворити історію давньої української літератури, закономірності літературного процесу в Україні XVI-XVII ст. Проте логіка культурно-історичної школи не могла повністю задовольнити вченого, оскільки вона обмежувала рамки його дослідження. Він прагнув вийти за межі її головного постулату: літературний твір - відображення оточуючих звичаїв і ознак певного стану думок.

У літературознавстві кінця XIX-початку XX ст. до порівняльно-історичного методу зверталися під час вивчення генезису поетичних форм. М.Сумцов відкрив його нові можливості, застосовувавши для виявлення подібного, оскільки воно повторюється і стає загальним, отже, наближається до закономірності. Подібність літературних, мовних явищ може свідчити про їх типологічну близькість, зумовлену спільним походженням, первісними рисами побуту і психології різних народів. Учений враховував, що багато творів українських письменників XVI-XVII ст. писалися польською мовою і через польську літературу зазнавали впливу західноєвропейської культури.

М.Сумцов широко використав у своїй науковій діяльності прийоми компаративістики, метод порівняльно-історичного аналізу, залучаючи для зіставлення багатий фольклорний матеріал різних народів, простежуючи еволюцію фольклорних тем не тільки в Україні, але і в Європі. Дисертант підкреслює, що в період роботи над монографіями про Лазаря Барановича, Іоанкія Галатовського, Інокентія Чизеля М.Сумцов перебував під впливом наукового методу культурно-історичної школи. Це дозволило значно розширити уявлення про діяльність і творчість українських письменників ХУІ ст. Автор намагався довести, що на відміну від своїх попередників, дослідників давньої літератури, учений бере за основу історико-філологічний і культурологічний методи, висувавши на перший план питання наукової систематизації та бібліографування пам'яток давньої української літератури.

У вступі також обґрунтовується правомірність вивчення наукової спадщини вченого в наш час. Роботи М.Сумцова, особливо його дослідження з історії давньої української літератури, були надто забуті, інколи свідомо замовчувалися з різних причин, чим по суті припинувалася їх роль у пробудженні національної свідомості. Настав час повернути М.Сумцова українському літературознавству, визначити його місце в історії вивчення літератури.

У першому розділі - "Українська література ХУІ-ХУІІІ ст. у висвітленні М.Сумцова" /містить два підрозділи: "М.Сумцов про джерела давньої української літератури"; "М.Сумцов про жанрово-стильову різноманітність літератури ХУІІІ ст." - розглядаються загальні роботи вченого.

[М.Сумцов один із перших зацікавився вивченням літературного життя в Україні ХУІІІ ст. Розкриваючи поняття "літературніе нравы", він на перший план висунув уявлення про ставлення письменника до читача, погляди освічених людей на значення мови і книги, прийоми літературної полеміки, форми книговидавництва, засоби поширення видань. Він справедливо вважав, що літературне життя відбиває суспільні настрої, а також світогляд письменника та рівень культури, поняття про моральний обов'язок. На думку М.Сумцова, вивчення літературного життя дає можливість оцінити ступінь національної свідомості й політичної активності українських письменників ХУІ-ХУІІІ ст., виявити протиріччя між національними й політичними поглядами автора, дати моральну оцінку його осо-

бистості.

М.Сумцов назвав "пробним камнем" для літератора ставлення до мови і практичне нею користування. Учений вважає, що у справі національного та політичного самовизначення і самосвідомості українського народу особливу роль відіграли українська й церковнослов'янська мови. У роботі "Маяки з життя українського народного слова" /1919/ М.Сумцов вказав, що в XVI і XVII ст. українська мова блискуче виступила у всіх проявах духовного життя, літописах, спогадах про старовину, казуарах, церковних сказаннях, шкільних віршах, перекладі Святого письма, церковних угодах, приватному листуванні, виставках, містеріях, інтермедіях. У той же час він відзначав, що одні письменники тяжіли до простонародної мови /Іван Вишенський/, інші - до російської літературної або польської мови /Лазар Баранович/. При цьому церковнослов'янська мова була об'єднуючим началом для всіх народів православного віросповідання.

Характерною особливістю літературного життя цього історичного періоду М.Сумцов вважав духовну покеміку. Письменники-проповідники XVII ст. боролися із штучним тлумаченням книг Святого письма, непримиримо критикували пустослів'я, порожнє красномовство, казуїстичне богослів'я. Прикметою XVII ст. став загальний потяг духовних письменників до віршованої творчості.

У працях М.Сумцова значне місце відведено вивченню видів, форм і жанрів української літератури XVII ст.

У системі жанрів давньої української літератури М.Сумцов виділив публіцистичне послання /Іван Вишенський/, яке відіграло важливу роль у боротьбі проти католицької церкви, панування польської та литовської шляхти в Україні.

Не обійшов дослідник і того факту, що духовні письменники активно обробляли відомі релігійні легенди.

У релігійному епосі М.Сумцов виділив два шари - легенди й апокрифи. Незважаючи на численність і поширення апокрифів, М.Сумцов вважав цей жанр космополітичним, одним із першоджерел світової культури. На думку вченого, апокрифічні сказання і повір'я проникали в Україну в XI-XV ст. із Візантії та Болгарії, а в XVI-XVII ст. - з Польщі кількома шляхами: від греків і бол-

гар, руських мандрівників-богомольців, що ходили до Константинополя, на Мфон і в Палестину; через візантійські твори, хроніки та польські проповіді; безпосередньо у формі апокрифічних книг. Він показав, що в українських апокрифах XVI-XVII ст. національні ознаки були виражені недостатньо, оскільки вони будувалися переважно на літературних запозиченнях.

Важко сказати, що з апокрифів зібрано багатий матеріал і написано чимало спеціальних досліджень, учений зосередив увагу на легендах, значчи, що Україна XVI-XVII ст. мала багату легендарну літературу, але збірники легенд були відсутні. фактичні дані розпорошені по маловідомим провінційним виданням. Не володіючи всіма необхідними джерелами, М.Сумцов зібрав лише деякі українські легенди, пов'язані здебільшого з історичними особами і подіями. Дослідник особливо виділив оригінальні українські легенди, що були поширені в період боротьби православних із латино-унітантами в XVII ст., звернувся до першоджерел давніх сказань, порівняв українські легенди із західноєвропейськими і візантійськими. Це була смілива наукова спроба систематизувати українські релігійні легенди, віднайти паралелі в усній і писемній словесності інших народів.

У другому розділі - "Монографія М.Сумцова "Лазарь Баранович" як матеріал для вивчення особистості й творчості автора "Меч духовного" і "Труби словес проповідних"... - досліджені принципи історико-літературної характеристики духовного діяча, дана оцінка самобутності ораторсько-проповідницької прози й поезії.

На початку 80-х рр. М.Сумцов написав ґрунтовне наукове дослідження про життя і творчість Лазаря Барановича. У роботі чітко простежуються три напрями відображення особистості письменника: історична обстановка і політична діяльність Лазаря Барановича; проповідництво, художня своєрідність збірок "Меч духовний" і "Труби словес проповідних"; характеристика та оцінка поетичних творів.

Дисертант підкреслює пріоритет М.Сумцова у дослідженні світогляду Лазаря Барановича, уточненні років життя, визначенні двох періодів його творчої діяльності. В оцінці вченого Лазарь Баранович - тонкий дипломат, людина великої практичної діяльності, яка вирішувала важливі державні справи, мала великий авторитет. У монографії розглянуті проповідницькі твори Лазаря Барановича, а сам письменник визнаний одним із найбільш відомих на

Україні проповідників.

Аналізуючи роботу М.Сумцова, автор дисертації доходить висновку, що в ораторській прозі ХІІІ ст. жанр проповіді був провідним. Крім релігійно-церковних задач, проповідь як форма словесного мистецтва виконувала публіцистичні, просвітницькі та естетичні функції. Основу ораторських творів складали усні проповіді або орації, які здобули в Україні ХІІІ ст. широкого розповсюдження і, як відзначив М.Сумцов, були нерозривно пов'язані з суспільним життям, протистояли релігійній експансії католицької та уніатської церкви в Україні.

У дисертації наголошується на значенні та ролі зведеного в дослідженні особистості письменника. Саме М.Сумцов підготував ґрунт для всебічного осмислення багатогранної творчої діяльності Лазаря Барановича, проклав шлях для істориків і дослідників давньої української літератури.

Досліджуючи творчість Лазаря Барановича, М.Сумцов зібрав відомості про духовну, релігійно-філософську, панегіричну поезію, полемічні вірші, молитовну лірику й епіграми. Він підкреслює, що в українській поезії ХІІІ ст. філософські роздуми чергуються з побутовими, реалістичними зарисовками сучасного життя, сатиричним зображенням сивих світу цього. У творчій спадщині Лазаря Барановича учений відмітив розвиток світської лірики, яка вказує на вірші громадського звучання, де соціальні та політичні проблеми переломлюються крізь призму індивідуальної людської долі.

У монографії "Лазарь Баранович" добре простежується метод наукового дослідження, призначений М.Сумцову. Він прагнув якомога повніше зібрати біографічні свідчення про письменника і біографічні дані про його літературні твори. При цьому задача збирання історичних, біографічних і літературних фактів стає головною і перешкоджає процесу їх наукового осмислення. М.Сумцов задовольняється короткими зауваженнями, коментарями. Проте слід зазначити, що універсальний, енциклопедичний підхід до збирання фактів і свідчень про Лазаря Барановича мав свої переваги, сприяв накопиченню матеріалу, забезпечував цінність уявлень про особистість і творчість письменника.

У третьому розділі - "М.Сумцов про діяльність і творчість Іоаннія Галатовського, Інокентія П'єзеля і Григорія Сковороду" -

розглядаються роботи вченого про названих діячів, порушуються проблеми визчення апокрифічної літератури, питання про значення і місце Григорія Сковороди у давній українській літературі.

Виходячи із теоретичних передумов і методів культурно-історичної школи, М.Сумцов у роботі "Іоаннікий Галатовський" принципово по-новому підходить до вивчення життя і творчості письменника.

В уяві вченого Іоаннікий Галатовський був людиною високої культури, ерудиції, таланту, пристрасним захисником інтересів свого народу. Всебічно досліджуючи проповіді письменника, М.Сумцов вказав на їх духовно-виховне значення і роль у розвитку національного самопізнання українського народу в середині ХІІІ ст. Іоаннікий Галатовський удосконалив жанр проповіді як фактор духовного і морального очищення особистості. Його книга "Ключ розуміння" вважалася зразком проповіді в цей історичний період.

Учений уперше визначив історико-літературне значення оповідань збірника "Небо нове" /1665, 1666/. На його думку, багато легенд поширилось серед народу саме завдяки цьому збірнику.

Дослідження апокрифів, які дають багатий матеріал для розуміння історії народу, відзначаються новизною наукових підходів українця. Література ХІІІ ст. для М.Сумцова - це перш за все світ церковних проповідей, гострих полемічних творів, релігійних трактатів, тому він високо оцінив книги Іоаннікія Галатовського "Ключ розуміння" і "Небо нове".

У повній мірі М.Сумцов застосував культурно-історичний метод при аналізі творчої спадщини Інокентія Пізеля. Його головний твір "Жир з Богом чоловіку" /1669, 1671/ дослідник вважав видатним явищем української духовної, книжкової культури, особливо цінним в історико-літературному й історико-побутовому відношенні. Твір Інокентія Пізеля він розглядав як трактат про права й обов'язки християнина. Книга "Жир з Богом чоловіку" створювалася під впливом латинської культури: особливо це помітно у міркуваннях автора про гріхи і покаєння, про сутність культового обряду таїнства.

Як біограф Інокентія Пізеля М.Сумцов насамперед турбується про історіографічне обґрунтування теми свого дослідження, спирається на історико-хронологічні принципи, які уявляються йому найбільш апробованими. Однак учений обмежився емпіричним

описом літературних пам'яток, чисто інформативним підходом до матеріалу.

Дисертант вважав, що на ставлення М.Сумцова до пам'яток релігійно-церковної літератури мали певний вплив антирелігійні настрої, характерні для передової інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. Тому учений не заглибився в текст, не осмислив трактат аналітично, не виявив ті ресурси духовного впливу на народ, які були у ньому сховані, залишив це іншим дослідникам. Автор дисертації підкреслює, що саме у цьому полягає своєрідність творчої особистості вченого. Відчувається якесь внутрішнє несприйняття ним релігійних творів, які він називав "схоластичними", позбавленими відображення живої дійсності і живої розмовної мови.

Дослідник давньої української літератури М.Сумцов повністю розкрив себе, звернувшись до вивчення фольклору слов'янських народів. Саме тоді в роботі вченого виникає багато типологічних поєднань, аналогій, порівнянь і зіставлень, що дали плідні наукові результати.

Беликим був інтерес М.Сумцова до української історіографії XVII ст., зокрема "Синописа" – одного із найпопулярніших історичних творів XVII ст., який став першим експериментальним навчальним курсом з історії.

Сучасні літературознавці вважать цю літературну пам'ятку анонімним твором. М.Сумцов, приписуючи авторство Інокентію Гізєлю, вірогідно, мав на увазі перш за все його редактерську роботу, хоча не виключав і цілком можливих з його боку доповнень, навіть написання цілих розділів. В основу "Синописа", як думав учений, була покладена хроніка Феодосія Сафоновича про події на Русі до 1290 року.

"Синопис" містив у собі великий історичний та етнографічний матеріал, був енциклопедією, підручником народних звичаїв і традицій. Увагу М.Сумцова привернули ті розділи, у яких подавався опис головних фігур язичницької міфології східних слов'ян – Перуна, Велеса, Позавида, Лади, Леля, Полеля, Купали, Коляди, Сяди чи Осяди, Корша чи Хорса; також культових дійств /особливо поширеного на Україні звичай обливати водою на Великдень/. Добре розуміючи "місцевий київський характер" твору, дослідник з іронією писав про тих, хто вважав "Синопис" нагроз з історії Русі. Для вченого це підручник з історії України, яку

він відділяє від історії Москви і власне Руської землі.

Досліджуючи давню українську літературу, М.Сумцов не міг обійти увагою творчість видатного філософа і мислителя України Григорія Сковороди. Ученого по праву можна назвати зачинателем у справі визначення спадщини письменника, пропагандистом його творів. Завдяки М.Сумцову по-справжньому було визначено роль і місце Григорія Сковороди в українській культурі, відзначено його заслугу і значення у становленні нової української літератури. Тому коли в кінці XIX ст. історико-філологічне товариство при Харківському університеті вирішило видати вперше твори Григорія Сковороди, М.Сумцов став одним із членів редакційної комісії і мав намір написати біографію письменника у популярній формі, додавши до неї найбільш відомі твори автора.

Ознайомившись із творчістю просвітителя, М.Сумцов підкреслював художню своєрідність його літературних творів - символізм, емблематичність і багату стилістичну особливість письма. Останнє пояснює впливом творів Лазаря Барановича, Іоаннкія Галітєвського. Дослідник справедливо вважав, що без зв'язку з попередньою літературою, традиціями полемічної літератури Григорія Сковороду важко по-справжньому зрозуміти. Він зазначив, що Григорій Сковорода є продовжувачем традицій Івана Вишенського, що їх ріднить демократична направленість творів, незалежність і свіжість думки, виразність мови, велика сила поетичного обдарування.

Прагнучи зрозуміти феномен особистості Григорія Сковороди, М.Сумцов зосередився на світогляді письменника, його суспільно-політичній позиції. Учений вважав, що релігійний містицизм і катетизм виник не на ґрунті суспільно-історичних умов його діяльності в Україні, а є наслідком впливу, який він зазнав у Німеччині.

Розуміння істинно українського, національного у творчості Григорія Сковороди допомогло М.Сумцову спростувати думку деяких вчених щодо приналежності українського філософа до російської культури. У статті "Сковорода і Ерн", де йшлося про спробу класифікувати Сковороду як "першого російського філософа", "родоначальника російської філософської думки", М.Сумцов переконливо довів, що вважати Григорія Сковороду російським філософом нема ніяких підстав, оскільки російські філософи його не знали і творами його не користувалися, і це не "первый рос-

ток", а остання розквіла квітка старого життя, світогляду українського народу" ¹.

У висновках узагальнюються результати дослідження. "Ауковий внесок М.Сумцова у вивчення давньої української літератури, що базується на основних принципах порівняльно-історичного методу і культурно-історичної школи, мав велике значення для розвитку вітчизняної науки.

Звернення вченого до пам'яток давньої української літератури відіграло велику роль у пробудженні інтересу до життя свого народу, джерел його духовності й культури. Матеріал, зібраний дослідником з історії української літератури XVII ст., об'єктивно засвідчив рівне значення релігійної та художньої літератури в духовному житті народу. М.Сумцов безпосередньо підійшов до дослідження феномена взаємодії релігійної та художньої літератури. Роботи вченого підтвердили думку про те, що XVII ст. було епохою розквіту української культури, яка мала значний вплив на руську та польську культури. Не випадково дослідники відзначали, що "всі теми, які спрацював вчений, були ніби струмками, що аливались у широке річище питань, пов'язаних з історією культури" ².

М.Сумцов розглядав літературу як частину культури, яка вибрала в себе все багатство суспільної думки, що знайшла своє вираження у філософських, релігійних, поетичних формах. Звідси пильна увага вченого до історичних документів, пам'яток літератури, козацьких хронік, усної народної творчості.

Велике значення мають праці М.Сумцова у дослідженні літературних пам'яток XVII ст., творів Лазаря Барановича, Іоанкія Галатовського, Інокентія Пізеля. М.Сумцов уперше визначив їх духовний і моральний потенціал, відзначив широке розповсюдження і вплив на літературний процес XVII-XVIII ст.

Учений звернув увагу на проповіді Іоанкія Галатовського, підкреслив пізнавальні, виховні й естетичні аспекти його казань.

¹ Сумцов М.Ф. Сковорода і Ера // Літ.-наук. вістник.-1918.-№1.І.-С.42.

² Жінкін М.П. М.Ф.Сумцов // Труды филол. ф-ту ХДУ.-Х.,1956.-Т.3.-С. 7-8.

історико-культурне значення зібраних ним давніх апокрифів і легенд, відшукав немало цікавого матеріалу з української філософії, природознавства та культури ХУІ ст.

У науковому методі М.Сумцова вражає надзвичайна джерелознавча ґрунтовність, широкий культурно-історичний підхід до використання матеріалу. За масштабами зібраного матеріалу праці вченого про Лазаря Барановича, Іоанкія Галатовського, Інокентія Гізеля не мають собі рівних, визнані фундаментальними. Нариси М.Сумцова із циклу "К истории кжнорусской литературы ХУІ ст." — це енциклопедія історичних, літературних, біографічних фактів, зібраних і осмислених у дусі культурно-історичної школи. М.Сумцов прагнув виявити не стільки індивідуальні розбіжності між українськими духовними письменниками ХУІ ст., скільки систематизувати всі існуючі дані про цих письменників, дати повну і цільну характеристику із роз'ясненням сучасної йому літературної та побутової обстановки, відтворити картину літературного життя цієї епохи. Він значно розширив межі використання історичного принципу при вивченні давньої української літератури.

Дослідження М.Сумцова свідчать про різнобічність наукових інтересів вченого. Він провів велику роботу по виявленню арсеналу прислів'їв, приказок, афоризмів, використаних письменниками ХУІ ст. у своїх творах, черпаючи цей безцінний матеріал з народної мудрості.

Проаналізувавши велику кількість слов'янських переказів, легенд, пам'яток давньої української писемності, зокрема апокрифів, українціст зібрав унікальний матеріал і довів, що тільки на фоні загальнослов'янської і — ширше — європейської культури можна визначити своєрідність давньої української літератури і її місце серед інших літератур.

Роботи М.Сумцова заклали основи для засвоєння церковно-релігійної спадщини, проклали шлях до пізнання єдності церковно-слов'янської та сучасної української мови, зв'язку між діяльністю письменників ХУІ-ХУІІ ст. і новітньою українською культурою.

Основні методологічні й методичні принципи вченого:

- виявлення залежності світогляду письменника від пред-
ставленої ним суспільно-історичної сфери, співвідношення його
світорозуміння з ідеями та уявленнями, пр таманими його найближ-
чому оточенню і його попередникам;

- в'ясування індивідуальної своєрідності художника, пошук

типових рис його характеру, відбиття в особистих смаках і поглядах письменника широких літературних течій;

- простеження при аналізі творчості письменника ХУІІ ст: ступеня застосування стійких формальних елементів і загальних правил /у проповіді чи духовній поезії/ як вираження нових, зривчик у суспільстві настроїв.

Висновки і спостереження М.Сумцова у дослідженні давньої української літератури не втрачають своєї актуальності й сьогодні. За вченим закріпилось поняття "почину" у питаннях давньої писемності, аналізу творчості письменників ХУІІ ст.

Творчий метод М.Сумцова, що базується на широкому фактичному матеріалі й спрямований насамперед на пізнання естетичних особливостей, історико-культурного значення літературних явищ, на підтвердженні самобутності давньої української літератури, в нинішніх умовах здобуває своїх багаточисленних послідовників і продовжувачів.

Учений обрав правильний напрям, коли через терни русифікації розпочав прокладати шлях сучасній україністиці.

По темі дисертації опубліковані такі роботи:

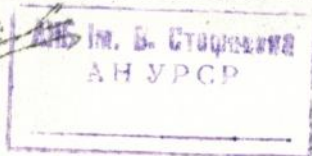
1. Роль древней украинской литературы в духовном формировании молодого поколения // Актуальные вопросы патриотического и интернационального воспитания средствами культуры и искусства на современном этапе: Тез. докл. респ. науч.-теор. конф. - Х., 1989. - С. 39-39.

2. Дослідження М.Ф.Сумцовим космогонії в давній українській літературі //Українська культура: історія і сучасність: Тез. доп. - Х., 1990. - С.58.

3. Культура Слобожанщини в оцінці М.Ф.Сумцова //Українська культура: історія і сучасність: Тез. доп. - Х., 1991. -С.35-36.

4. Барокио й українська література ХУІІ ст.: До проблеми вивчення //Конференція проф.-викл. складу та студентів за підсумками наук.-теорчюї роботи за 1991р.: Тези доп.: 29 квітня 1992. - Х., 1992. - С. 63-64.

5. Н.Ф.Сумцов как исследователь литературного наследия Иннокентия Гизеля: Рук. деп. в ИНИОН Российской Академии наук № 46503 от 19.05.92. - 29с.

467495

ПІВОВАРОВ Басиль

№ 25.713
АВ 25.713

М. СУМЦОВ ЯК ДОСЛІДНИК ДАВНЬОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ю.01.03 - Українська література

АВТОРЕЗЕРАТ

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Підп. до друку 10.10.92. Формат 60x84 1/16.
Папір для мн.яп. Друк. офс. Обл.-вид.арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 39

АН України, Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка,
Київ, вул. Грушевського, 4.

Ретанпринт Харківського державного інституту культури,
м.Харків, Бурсацький узвіз, 4.